

УДК 355(477)

DOI: 10.33099/2707-1383-2019-34-4-140-158

*Паламар М. І., начальник навчально-методичного центру організації освітньої діяльності Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського
ORCID: 0000-0003-2887-2110*

ВИСВІТЛЕННЯ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ІСТОРИОГРАФІЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ГУМАНІТАРНОГО НАПРЯМУ ДЛЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Визначено основні етапи створення історіографії військової освіти України, її стан і перспективи розвитку. Проаналізовано підготовку висококваліфікованих кадрів для національного сектору безпеки і оборони, зокрема у гуманітарній сфері.

***Ключові слова:** військова освіта, антитерористична операція, операція Об'єднаних сил, збройна агресія, Європейський Союз, НАТО, гібридна війна.*

Україна обрала курс на євроінтеграцію і підтвердила свій вибір на законодавчому рівні, закріпивши це положення в Конституції України, приєдналася до Болонського процесу і прагне стати членом Європейського Союзу та НАТО. В сучасному історичному періоді вища освіта відіграє важливу роль як головний ресурс зростання добробуту населення, процвітання держави та підняття її конкурентоспроможності на світовій арені, посилення обороноздатності України у протистоянні з російським агресором. У зв'язку з окупацією Криму та розв'язанням зброй-

ної агресії на сході України, веденням Російською Федерацією гібридної війни з застосуванням жорсткого інформаційно-пропагандистського тиску проблема підготовки фахівців гуманітарного напрямку набуває гострого значення. У процесі реформування системи вищої військової освіти варто зосередити увагу на підготовці спеціалістів, що можуть протистояти РФ в інформаційній війні.

Науковий аналіз літератури свідчить, що вища військова освіта в Україні протягом двадцяти восьми років незалежності зазнала докорінних змін.

На цей процес впливали: накопичені теоретичні й емпіричні дослідження у різних галузях знань, історичний досвід, усвідомлення соціальних наслідків реформування військової освіти, а також намагання увійти до загальноєвропейського простору, збройна агресія Російської Федерації проти України. У працях переглянуто систему військової освіти в Україні, праці з питань концептуальних засад розвитку системи військової освіти України в контексті кадрового забезпечення будівництва та розвитку ЗС України.

Історіографію накопичення історичних знань про створення, становлення і розвиток системи військової освіти в Україні можна умовно поділити на два основних етапи. Перший – охоплює початок 90-х років ХХ століття і завершується 2014 роком, що характеризується важливим ключовим моментом – отримання Україною незалежності 24 серпня 1991 року. Сформувався пласт наукових досліджень, монографій, матеріалів наукових конференцій, статей у фахових наукових виданнях в Україні та за її межами, що характеризується теоретичними міркуваннями про будівництво військової освіти в Україні в мирних умовах, обґрунтуванням оптимізації кількості військових навчальних закладів. Другий етап створення історіографії про становлення і

розвиток військової освіти розпочався у квітні 2014 року і триває досі, а головною характеристикою етапу слугує агресія Російської Федерації й оголошення антитерористичної операції (АТО). У порівнянні з попереднім етапом, можна спостерігати суттєву різницю наукового висвітлення проблем підготовки фахівців у системі військової освіти та її окремих аспектів, що орієнтується на її перебудову в умовах підготовки до ведення бойових дій. У своїх працях автори переосмислили систему підготовки військових фахівців та процесів, що відбувалися в системі військової освіти до початку російсько-українського протистояння. В свою чергу видані наукові праці кожного періоду можна поєднати в умовні групи за тематичним змістом.

Автор умисно не розглядає праці радянського періоду, в яких досліджувалися питання підготовки фахівців для армії, так як вони детально проаналізовані іншими авторами, такими як О. Вдовушка [5], М. Голик [10], А. Кобзар [20], Р. Колос [21], С. Левченко [25], О. Нікітюк [32], О. Пошедін [34], Ю. Супрунов [41].

До вивчення системи військової освіти долучилися не тільки військові історики, а й фахівці інших спеціальностей за відповідними напрямками. Наукові праці досліджують проблеми розвит-

ку системи військової освіти України як складову кадрового забезпечення ЗС України та її окремих компонентів. Безпосередньо дану проблему аналізували військові історики. Показовими є праця Г. Воробйова [8], де розкрито підготовку офіцерів для Сухопутних військ Збройних Сил України; Р. Колоса [21], в якій висвітлено підготовку військових фахівців для інженерних військ Збройних Сил України; О. Нікітюка [32], який проаналізував підготовку військових медиків для війська України; С. Сегеди [36, 37], який розкрив аспекти навчання військових журналістів. До висвітлення педагогічних проблем долучилися фахівці технічних, військових наук, зокрема, підготовку спеціалістів для танкових військ розглядав І. Криленко [23], військових льотчиків – В. Сідаш, А. Алімпієв, Г. Певцов [39], фахівців агентурної розвідки – О. Скрипник [40], прикордонних військ – В. Чернявський [51]. Існують узагальнюючі праці, як от: робота М. Паламаря [33], де проаналізовано розвиток системи військової освіти в Україні в період 1996–2012 років, праці М. Науменка [26], Ю. Супрунова, Ю. Черних, О. Черних [42], Р. Тимошенка [48], які висвітлюють перспективи інноваційного розвитку та інтеграцію системи військової освіти в загальнодержавну систему вищої освіти України.

М. Нещади́м [27, 28, 29, 30] дослідив систему військової освіти України, її історію, становлення та розвиток, проаналізував основи планування в системі військової освіти. Є. Афонін [1] розглянув соціальні та психологічні проблеми розвитку Збройних Сил України в цілому і військової освіти зокрема. І. Біжан [2] розкрив організацію навчально-виховного процесу, методичної і наукової роботи у вищій військовій школі. Цей же автор дослідив шляхи удосконалення професіоналізації військових фахівців [3].

Формування вищої військової освіти в Україні до 2000 року дослідили М. Голик [10], О. Кузьмук [24]. В. Ягупов, В. Кортенко [52] розглядали питання інноваційних напрямів розвитку системи підготовки офіцерських кадрів у контексті євроінтеграційних тенденцій реформування вищої освіти в Україні.

Другий етап у вітчизняній історіографії щодо підготовки військових фахівців для Збройних Сил України розпочався з квітня 2014 року, з моменту проголошення антитерористичної операції проти розв'язаної Російською Федерацією гібридної війни і окупації Криму. До того у вищих військових навчальних закладах не розглядали питання відбиття збройної агресії з боку Росії, яка у керівних документах

і планах навчань ніколи не виступала ймовірним противником. Підготовка офіцерів, слухачів оперативного і стратегічного рівнів ґрунтувалася на досвіді Другої світової війни, на локальних збройних конфліктах кінця ХХ – початку ХХІ століття. Навчальна література, яку викладачі використовували в освітньому процесі, як правило, повторювала зміст документів колишньої радянської армії [4]. Вже перші місяці проведення АТО в окремих областях Донецької і Луганської областей виявили суттєві недоліки в системі підготовки офіцерських кадрів, зокрема з організації і ведення бойових дій, також з'ясовано неготовність брати відповідальність і приймати правильні рішення в надзвичайних умовах. Отже, система військової освіти потребувала кардинальної перебудови. Було прийнято відповідні рішення Міністром оборони України, начальником Генерального штабу – Головнокомандувачем Збройних Сил України, які допомогли досягнути зрушень у системі військової освіти, в тому числі у підготовці фахівців гуманітарних напрямів. До наукових праць другого етапу, що відображають переосмислення підготовки військових фахівців, можна зарахувати статті у наукових фахових виданнях, в основній масі у педагогічних і психологічних.

А. Зельницький аналізує проблеми якості підготовки офіцерських кадрів, недостатній рівень якої проявився у перший період проведення антитерористичної операції на сході України. Прорахунки були зумовлені недоліками у розвитку оборонної сфери держави, Збройних Сил, системи військової освіти. А. Зельницький пропонує застосовувати інноваційні педагогічні технології при формуванні у здобувачів вищої військової освіти визначених професійно важливих якостей та компетентностей. Розкриває концептуальні засади та закономірності гарантування якості підготовки майбутніх офіцерів Збройних Сил України, що в подальшому можуть бути розвинені у відповідну розроблену цілісну педагогічну систему і впроваджені у діяльність вищих військових навчальних закладів [15].

Автори А. Зельницький, О. Мітягін, Ю. Приходько дослідили проблеми підготовки офіцерів тактичної ланки управління у вищих військових навчальних закладах і військових підрозділах вищих навчальних закладів України за досвідом АТО. Також проаналізували проходження курсової підготовки, формування особистісних якостей і мотивації у процесі професійного зростання. Автори з'ясували недоліки у підготовці військових фа-

хівців, які розкрилися при проведенні антитерористичної операції: нестача практичної складової у навчанні майбутніх офіцерів з використанням сучасної військової техніки і озброєння, недостатньо ефективна індивідуальна підготовка командирів усіх ланок у військах (силах), низька мотивація до самоосвіти та самовдосконалення протягом служби. Науковці дали рекомендації щодо розробки нового покоління стандартів вищої військової освіти, посилення ролі зворотного зв'язку, постійної адаптації навчальних програм до актуальних викликів сьогодення [16, 17]. А. Зельницький розкрив сутність, зміст, особливості поняття забезпечення гарантування якості освіти у нерозривному зв'язку з національною безпекою і Збройними Силами України, на які покладені завдання захисту суверенітету і територіальної цілісності і недоторканості держави. Обґрунтував, що гарантом якості вищої освіти є вищий військовий навчальний заклад, який готує фахівців для Збройних Сил України і відповідає за державне замовлення. Адже тільки ВВНЗ надає професійну підготовку, яка зумовлює якісне виконання функціональних обов'язків на посаді за призначенням як у мирний, так і у воєнний час [18].

Г. Капосльоз розглянув модель організації наукових досліджень в інте-

ресах військової освіти, а також наукової і науково-технічної діяльності у вищих військових навчальних закладах, науково-дослідних установах Генерального штабу Збройних Сил України та Міністерства оборони України. Г. Капосльоз у статті аналізує структуру системи наукового забезпечення, функціонування та розвитку військової освіти, пропонує перспективний варіант системи організації наукових досліджень й алгоритм формування потреб у вирішенні конкретних проблем функціонування системи військової освіти та Збройних Сил України [19].

Військові фахівці О. Заболотний, А. Зельницький, В. Оліферук, Н. Шабатіна дослідили кадровий потенціал Збройних Сил і роль якісної вищої військової освіти у його професіоналізмі. Автори звернулися до досвіду проведення АТО, який виявив прорахунки в оборонній сфері держави і у військовій освіті зокрема. Такий стан речей вимагав переосмислення підготовки офіцерів тактичної, оперативної і стратегічної ланок управління, оновлення змісту навчання, розроблення і впровадження у педагогічну практику вищих військових навчальних закладів новітніх практико- і особистісно-орієнтованих педагогічних технологій і методик з метою удосконалення якості підготовки фахівців та створен-

ня кадрового потенціалу, який би відповідав розвитку Збройних Сил України та їх боєздатності [14].

С. Нехаєнко висвітлив питання військово-професійної діяльності офіцера структур морально-психологічного забезпечення. Адже він виконує подвійні функції – вихователя і психолога. Автор зосереджує увагу на якостях, які необхідно розвивати для досягнення високого професіоналізму при виконанні обов'язків на посаді за призначенням [31].

Автори Ю. Даник, А. Зінченко аналізують значення кіберосвіти, яка нині посідає одне з важливих місць у підготовці військових фахівців. Адже офіційно визнано, що людьми створено штучний п'ятий простір – кіберпростір поряд із природними: сухопутний, морський, повітряний, космічний. Цей простір охоплює широку сферу діяльності, включаючи і військові аспекти. Автори пропонують формування системи змісту і методології навчання кібербезпеки у вищих військових навчальних закладах та в Україні загалом [12].

О. Воробйов, І. Власов, Ю. Шинкаренко розглянули напрями підготовки фахівців з логістики Збройних Сил України та сучасні технології управління логістичним забезпеченням. Автори обґрунтували необхідність якісної підготовки спеціалістів з логістики

для Збройних Сил України у співпраці й обміні досвідом між країнами-членами НАТО, удосконалення навчального процесу підготовки фахівців матеріально-технічного забезпечення військ (сил) з урахуванням стандартів НАТО [7].

М. Гончарук, Д. Музиченко, В. Швалючинський дослідили шляхи удосконалення освіти фахівців, діяльність яких пов'язана зі збройним захистом держави. Автори запропонували забезпечити підготовку фахівців на єдиній теоретичній базі з усуненням розбіжностей теорії і практики щодо застосування зброї і техніки та керування військовими формуваннями елементів сектору безпеки і оборони; переглянути програми загальноосвітніх закладів і запровадити вивчення основ воєнної науки та воєнного мистецтва з набуттям практичних навичок, пов'язаних зі службою в армії та інших військових формуваннях; створити систему підготовки науково-педагогічних кадрів з воєнної науки; підготовку вчителів для середніх загальноосвітніх закладів проводити в Гуманітарному інституті Національного університету оборони України; створити якісну навчально-матеріальну базу, яку постійно оновлювати, щоб вона відповідала сучасному розвитку воєнного мистецтва [11].

Вітчизняні науковці звернули увагу на досвід армій світу щодо підготовки військових фахівців. О. Черних, О. Мітягін, Ю. Черних розкрили сучасний стан системи військової освіти Республіки Польща, наголосивши на необхідності врахування досвіду підготовки офіцерських кадрів для реформування національної системи військової освіти. Адже творче використання міжнародного досвіду підготовки фахівців за кордоном нині набуває актуальності в умовах впровадження стандартів НАТО у Збройних Силах України [49].

О. Черних, Ю. Черних здійснили порівняльний аналіз освітніх систем країн світу, що прийняли Болонську систему. Нинішня модель підготовки військових фахівців в Україні має такий вигляд: тактичний рівень – 4–5 років (в залежності від фаху), оперативний рівень – 2 роки, ад'юнктура 4 роки навчання, що відрізняється від європейської моделі більшими термінами навчання на першому і другому рівнях освіти. Як показує досвід, підготовка військового фахівця 4 роки з отриманням освітнього рівня бакалавр дає можливість виконувати кваліфіковано і професійно обов'язки за посадою командира підрозділу та інженерів експлуатаційників. Але чотири роки є недостатніми для підготов-

ки фахівців для виконання функцій зі створення нової техніки, розроблення новітніх технологій, для виконання завдань творчої інноваційної діяльності. Тому фахівці такого рівня продовжують навчання ще на один рік. Нині в Україні побутує думка, що має бути магістр науки (магістр-дослідник) та магістр за галуззю знань. Магістр науки готується для науково-дослідної роботи, а магістр за галуззю знань для проектно-конструкторської, технологічної або управлінської роботи і тому має отримати більшу практичну підготовку. За європейськими стандартами магістри мають підготовку річну, півторарічну, дворічну в залежності від напрямку майбутньої діяльності. Щоб досягти європейських стандартів, автори пропонують підготовку бакалавра здійснювати на тактичному рівні – 4 роки, магістра на оперативному рівні – 2 роки, доктора філософії – 4 роки, а також змінити діюче законодавство відповідно до наданих пропозицій. На думку авторів, ця система більш плавно інтегрується в європейську систему військової освіти [50].

А. Вітченко, О. Рибчук розглядають роль педагогічної діагностики у професійному відборі і підготовці військових педагогів, яка сприяє вивченню сукупності об'єктивних і суб'єктивних чинників організації

освітньо-професійної підготовки, особистої здатності оволодіти фахом і досягти професійної компетентності, готовності до навчально-методичної, науково-дослідної, виховної і просвітницької роботи [6].

П. Жупінський аналізує діяльність командира як психолого-педагогічну проблему. Для прийняття правильного рішення автор пропонує вводити зміни у навчальний процес, поліпшуючи психологічну стійкість до виконання завдань в бойових умовах, а також використовувати форми навчання для активного розвитку творчого мислення [13].

А. Кравченко розкрив питання виховання української молоді на засадах вітчизняної педагогічної думки, а саме на козацьких традиціях, зауваживши, що встановлення 14 жовтня Дня захисника Батьківщини – це данина пам'яті славному минулому, адже свято Покрови було святом козаків. Цей факт є практичним урахуванням національного історичного підґрунтя у вихованні патріотизму [22].

В. Телелим розглянув глобальні питання військової освіти: виклики сьогодення, пошуки раціоналізму, інноваційні дидактичні засади в підготовці військових фахівців, переосмислення навчання офіцерів їх готовності до виконання завдань за призначенням

в умовах реальних бойових дій, підготовленість до ведення бойових дій курсантів вищих військових навчальних закладів-учасників антитерористичної операції [43, 44, 45, 46, 47].

А. Сиротенко, С. Богунов, Ю. Приходько проаналізували інновації та їх використання в системі підготовки військових фахівців з вищою освітою, а зокрема в Національному університеті оборони України [35, 38].

У зв'язку з тим, що нині є військовики з тимчасово обмеженими можливостями внаслідок виконання бойових завдань в антитерористичній операції/операції Об'єднаних сил, Т. Ворона висвітлив можливості дистанційного навчання таких військовиків [9].

Отже, українські науковці як основу розглядають європейську модель підготовки військових фахівців. Вивчення та аналіз наукової літератури засвідчили, що до проблем підготовки офіцерських кадрів в Україні долучилися не тільки історики, але й психологи, педагоги, соціологи, юристи, економісти, фахівці державного управління, військових та технічних наук.

Значна частина питань, пов'язаних із навчанням і вихованням майбутніх офіцерів у системі вищих військових навчальних закладів, знайшла достатньо глибоке відображення в публікаціях фахівців. Зокрема, такі

питання, як сучасні проблеми військової освіти, що враховують досвід АТО\ООС, навчання та виховання курсантів висвітлені комплексно, проблемні питання стосовно різноманітних аспектів навчання курсантів, слухачів, студентів військових кафедр ВВНЗ розкриті у контексті інших аспектів. Разом з тим проблема підготовки офіцерських кадрів гуманітарного спрямування оперативного рівня не знайшла всебічного розкриття і не була предметом спеціального дослідження.

Список використаних джерел і літератури

1. Афонін Є. Становлення Збройних Сил України: соціальні та соціально-психологічні проблеми / Є. Афонін – К.: Інтерграфік, 1994. – 304 с.
2. Біжан І. В. Організація навчально-виховного процесу, методичної і наукової роботи у вищій військовій школі. Підручник / І. В. Біжан та ін. – Харків, ХВУ, 2001 – 410 с.
3. Біжан І. В. Проблеми та шляхи удосконалення професіоналізації військових фахівців / І. В. Біжан // Наука і оборона. – 2000. – №4. – С. 24–28.
4. Біла книга антитерористичної операції на Сході України (2014–2016) / [під заг.ред. І. Руснака] – К.: Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, 2017. – 162. с.
5. Вдовушка О. Ф. Педагогічні основи прогнозування підготовки військових фахівців в умовах вищих навчальних закладів: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.04 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2001. – 20 арк.
6. Вітченко А. О. Діагностика сформованості фахової компетентності майбутніх викладачів ВВНЗ як педагогічна проблема / А. О. Вітченко, О. О. Рибчук // Військова освіта. – 2015. – № 1 (31). – С.50–63.
7. Воробйов О. Напрямки підготовки фахівців з логістики Збройних Сил України та сучасні технології управління логістичним забезпеченням / О. Воробйов, І. Власов, Ю. Шинкаренко // Військова освіта. – 2018. – №1 (37). – С. 66–72.
8. Воробйов Г. П. Підготовка офіцерів для Сухопутних військ Збройних сил України: історія та перспективи / Г. П. Воробйов // Військово-науковий вісник: зб. наук. праць Акад. сухопут. військ. – 2013. – № 19. – С. 12–23.
9. Ворона Т. М. Дистанційна технологія підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних працівників з числа фахівців з тимчасово обмеженими можли-

востями для системи військової освіти / Тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції «Застосування інформаційних технологій у підготовці та діяльності сил охорони правопорядку» (Харків, 15 березня 2019 р.). – Харків: НА НГУ, ХУРЕ. 2019. – С. 119–121.

10. Голик М. М. Формування вищої військової освіти в Україні (1992–1998 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 20.02.22 “Військова історія” / М. М. Голик. – Львів, 2000. – 26 с.

11. Гончарук М. Шляхи удосконалення підготовки фахівців, діяльність яких пов’язана зі збройним захистом держави / Микола Гончарук, Дмитро Музиченко, Василь Швалючинський // Військова освіта. – 2018. – №1 (37) – С. 81–91.

12. Даник Ю. Кіберосвіта та її особливості / Ю. Даник, А. Зінченко // Військова освіта. – 2018. – № 2 (38). – С. 67–84.

13. Жупінський П. Прийняття рішення командира під час антитерористичної операції як психолого-педагогічна проблема / П. О. Жупінський // Військова освіта. – 2015. – № 2 (32). – С. 78–84.

14. Заболотний О. Кадровий потенціал Збройних сил і якість вищої військової освіти: аналіз та система зв’язків / О. Заболотний, А. Зельницький, В. Оліферук, Н. Шабатіна // Військова освіта. – 2018. – №2(38). – С. 92–104.

15. Зельницький А. М. Гарантування якості вищої військової освіти в контексті національної безпеки України / А. М. Зельницький // Науковий часопис Академії національної безпеки. – 2016. – № 2(18). – С. 52–68.

16. Зельницький А. М. Проблема якості підготовки офіцерів тактичної ланки управління в контексті проведення АТО / А. М. Зельницький, О. О. Мітягін, Ю. І. Приходько // Військова освіта. – 2015. – № 1(31). – С. 93–102.

17. Зельницький А. М. Підготовка офіцерів тактичного рівня управління в з урахуванням АТО / А. М. Зельницький, О. О. Мітягін // Військова освіта. – 2016. – № 1(31). – С. 62–69.

18. Зельницький А. М. Якість вищої військової освіти як результат функціонування педагогічної системи ВВІЗ / А. М. Зельницький // Військова освіта. – 2016. – № 1(33). – С. 93–102.

19. Капосльоз Г. В. Модель наукового забезпечення функціонування та розвитку військової освіти України / Г. В. Капосльоз // Науковий часопис Академії національної безпеки. – 2016. – № 2(18). – С. 102–122.

20. Кобзар А. О. Становлення та розвиток структур виховної роботи у Зброй-

них Силах України (1991–2011 рр.): дис. кандидата іст. наук 20.02.22 / Кобзар Анатолій Олексійович. – К., 2013. – 278 с.

21. Колос Р. Л. Підготовка офіцерських кадрів для Збройних Сил України за досвідом Військово-інженерного інституту (1991–2000 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 20.02.22 «військова історія» / Р. Л. Колос / Київ, – 2004. – 21 с.

22. Кравченко А. І. Виховання патріотизму сучасного українського суспільства: історичне підґрунтя / А. І. Кравченко // Військова освіта. – 2015. – № 1(31). – С. 112–117.

23. Криленко І. М. Історіографія модернізації військової освіти під впливом розвитку танкобудування в ХХ столітті / І. М. Криленко. – Х. : НТУ «ХП», 2009. – С. 75–82.

24. Кузьмук О. І. Військове будівництво в Україні в ХХ столітті: історичний нарис, події, портрети // За заг. ред. Кузьмука О. І. – К.: ВД «Ін Юре», 2001. – 448 с.,

25. Левченко С. М. Особистісно орієнтоване виховання майбутніх офіцерів у вищому військовому навчальному закладі: дис. канд. пед. наук: 13.00.04 / Сергій Миколайович Левченко. Харківський держ. педагогічний ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х., 2004. – 194 с.

26. Науменко М. І. Військова освіта в Україні: стан, проблеми, перспективи інноваційного розвитку / М. І. Науменко // Наука і оборона. – 2009. – № 1. – С. 24–32.

27. Нещадим М. І. Військова освіта: новий етап розвитку / М. І. Нещадим // Військо України. – 1998. – № 1–2. – С. 8–10.

28. Нещадим М. І. Методологічні засади створення системи військової освіти в Україні / М. І. Нещадим // Наука і оборона. – 1998. – № 2. – С. 33–40.

29. Нещадим М. І. Військова освіта України: історія, теорія, методологія, практика : монографія / М. І. Нещадим. – К. : Видав.-поліграф. центр «Київський університет», 2003. – 852 с.

30. Нещадим М. І. Методологічні основи планування розвитку в системі військової освіти / М. І. Нещадим // Педагогіка і психологія. – 2000. – № 4. – С. 79–85.

31. Нехаєнко С. Розвиток професійного мислення організаторів морально-психологічного забезпечення як психолого-педагогічна проблема / С. Нехаєнко // Військова освіта. – 2018. – № 2(38). – С. 172–182.

32. Нікітюк О. В. Підготовка військово-медичних фахівців для Збройних Сил України (1991–2005 рр.): дис... кандидата іст. наук 20.02.22 / Нікітюк Олександр Володимирович. – К., 2013. – 267 с.

33. Паламар М. І. Розвиток системи військової освіти в Україні (1996–2012 рр.) / Паламар М. І. // Воєнно-історичний вісник : зб. наук. праць. – 2014. – № 2(12). – С. 40–45.

34. Пошедін О. І. Морально-психологічне забезпечення діяльності ЗС України. Воєнно-історичний аспект. дис. кандидата іст. наук: 20.02.22 / Олександр Іванович Пошедін. – К., 2003. – 240 с.

35. Приходько Ю. І. Підготовка військових фахівців: стан, напрями та шляхи підвищення ефективності. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Спільні дії військових формувань держави: проблеми та перспективи» (Одеса, 10–11 вересня 2014 р.). Одеса: Вид-во Військова академія, 2014. – С. 244–248.

36. Сегеда С. П. Проблеми підготовки журналістських кадрів для ЗМІ // Актуальні проблеми становлення особистості професіонала в ризиконебезпечних професіях // Матеріали міжрегіонального наукового семінару. Київ, 25 березня 2010 р. / Мін-во оборони України / Національний університет оборони України. – К.: НУОУ, 2010 – С. 307–309.

37. Сегеда С. П. Створення та розвиток Української військової преси (XX – початок XXI століття) : монографія / С. П. Сегеда. – Рівне: Овід, 2012. – 504 с.

38. Сиротенко А. М. Інновації в системі підготовки військових фахівців з вищою освітою: поняття, сутність, спрямованість НУОУ / А. М. Сиротенко, С. О. Богунов, Ю. І. Приходько // Наука і оборона. – 2018. – № 3. – С. 38–46.

39. Сідаш В. В Інноваційний розвиток вищої військової освіти України: досвід, тенденції, перспективи, особливості підготовки військових льотчиків: [монографія] / В. В. Сідаш, А. М. Алімпієв, Г. В. Певцов та ін. – Харків : Цифрова друкарня №1, 2012. – 456 с.

40. Скрипник О. В. Український слід у розвідці / Олександр Скрипник. – К. : Ярославів Вал, 2009. – 319 с. : іл.

41. Супрунов Ю. М. Підготовка військових фахівців розвідувально-інформаційних систем для Збройних Сил України.): дис. кандидата іст. наук 20.02.22 / Супрунов Юрій Михайлович. – К., 2016. – 257 с.

42. Супрунов Ю. М. Основні проблеми та напрями інтеграції військової освіти з цивільною освітою / Ю. М. Супрунов, Ю. О. Черних, О. Б. Черних // Проблеми створення, випробування, застосування та експлуатації складних інформаційних систем: зб. наук. праць ЖВІ НАУ. – 2012. – Вип. 6. – С. 29–39.

43. Телелим В. М. Військова освіта в стратегії національної безпеки та оборони держави / В. М. Телелим, Ю. І. Приходько. Тези доповідей XI Міжнародної науково-практичної конференції «Військова освіта і наука: сьогодення та майбутнє» (Київ, 27 листопада 2015 р.). – К., ВІКНУ, 2015. – С. 428–430.

44. Телелим В. М. Військова освіта: виклики сьогодення, пошуки раціоналізму / В. М. Телелим // Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. – 2014. – № 6. – С. 193–201.

45. Телелим В. М. Інноваційні дидактичні засади в підготовці військових фахівців. Тези доповідей X Міжнародної науково-практичної конференції «Військова освіта і наука: сьогодення та майбутнє» (Київ, 21 листопада 2014 р.) – К., ВІКНУ, 2014. – С. 417–419.

46. Телелим В. М. Підготовленість до ведення бойових дій курсантів вищих військових навчальних закладів-учасників АТО. Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції «Наукове забезпечення службово-бойової діяльності Національної гвардії України» (Харків, 9 квітня, 2015 р.) – Харків: Вид-во НАНГУ, 2015. – С. 37–38.

47. Телелим В. М. Переосмислення навчання офіцерів / В. М. Телелим, Р. І. Тимошенко // Оборонний вісник. – 2015. – № 1. – С. 24–32.

48. Тимошенко Р. І. Теоретико-методологічні засади сучасного етапу розвитку військової освіти / Р. І. Тимошенко, Ю. І. Приходько // Наука і оборона. – 2011. – № 2. – С. 50–55.

49. Черних О. Б. Аналіз сучасного стану системи військової освіти республіки Польща: досвід для України / О. Б. Черних, О. О. Мітягін, Ю. О. Черних // Військова освіта. – 2017. – № 1 (35). – С. 200–208.

50. Черних О. Б. Проблеми переходу системи військової освіти на двоциклову підготовку військових фахівців / О. Б. Черних, Ю. О. Черних // Військова освіта. – 2015. – №1(31). – С. – 232–239.

51. Чернявський В. А. Совершенствование системы подготовки офицерских кадров для пограничных войск Украины: дис. канд. пед. наук: 20.01.06 / В. А. Чернявський // Академия пограничных войск Украины им. Богдана Хмельницкого. – Хмельницький, 1998. – 226 с. : ил.

52. Ягупов В. В. Інноваційні напрями розвитку системи підготовки офіцерських кадрів у контексті євроінтеграційних тенденцій реформування вищої освіти в Україні / В. В. Ягупов, В. А. Кортенко // Гуманітарний вісник Збройних Сил України. – 2006. – №2(3). – С. 56–68.

References

1. Afonin Ye. Stanovlennia Zbroinykh Syl Ukrainy: sotsialni ta sotsialno-psykholohichni problemy / Ye. Afonin – K.: Interhrafik, 1994. – 304 s.
2. Bizhan I. V. Orhanizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu, metodychnoi i naukovoï roboty u vyshchii viiskovii shkoli. Pidruchnyk / I. V. Bizhan ta in. – Kharkiv, KhVU, 2001 – 410 s.
3. Bizhan I. V. Problemy ta shliakhy udoskonalennia profesionalizatsii viiskovykh fakhivtsiv / I. V. Bizhan // Nauka i oborona. – 2000. – №4. – S. 24–28.
4. Bila knyha antyterorystychnoi operatsii na Skhodi Ukrainy (2014–2016) / [pid zah.red. I. Rusnaka] – K.: Natsionalnyi universytet borony Ukrainy imeni Ivana Cheriakhovskoho, 2017. – 162 s.
5. Vdovushka O.F. Pedahohichni osnovy prohnozuvannia pidhotovky viiskovykh fakhivtsiv v umovakh vyshchykh navchalnykh zakladiv: avtoref. dys. kand. ped. nauk: 13.00.04 / Nats. ped. un-t im. M. P. Drahomanova. – K., 2001. – 20 ark.
6. Vitchenko A.O. Diahnostyka sformovanosti fakhovoi kompetentnosti maibutnikh vykladachiv VVNZ yak pedahohichna problema / A.O. Vitchenko, O.O. Rybchuk // Viiskova osvita. – 2015. – № 1 (31). – S.50–63.
7. Vorobiov O. Napriamky pidhotovky fakhivtsiv z lohistyky Zbroinykh Syl Ukrainy ta suchasni tekhnolohii upravlinnia lohistychnym zabezpechenniam / O. Vorobiov, I. Vlasov, Yu. Shynkarenko // Viiskova osvita. – 2018. – №1 (37). – S. 66-72.
8. Vorobiov H. P. Pidhotovka ofitseriv dlia Sukhoputnykh viisk Zbroinykh syl Ukrainy: istoriia ta perspektyvy / H. P. Vorobiov // Viiskovo-naukovyi visnyk: zb. nauk. prats Akad. sukhopot. viisk. – 2013. – № 19. – S. 12–23.
9. Vorona T.M. Dystantsiina tekhnolohiia pidhotovky ta pidvyshchennia kvalifikatsii pedahohichnykh pratsivnykiv z chysla fakhivtsiv z tymchasovo obmezhenymy mozhlyvostiamy dlia systemy viiskovoi osvity / Tezy dopovidei Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Zastosuvannia informatsiinykh tekhnolohii u pidhotovtsi ta diialnosti syl okhorony pravoporiadku» (Kharkiv, 15 bereznia 2019 r.). – Kharkiv: NA NHU, KhURE. 2019. – S. 119–121.
10. Holyk M. M. Formuvannia vyshchoi viiskovoi osvity v Ukraini (1992 – 1998 rr.): avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupnia kand. ist. nauk: spets. 20.02.22 Viiskova istoriia / M. M. Holyk. – Lviv, 2000. – 26 s.
11. Honcharuk M. Shliakhy udoskonalennia pidhotovky fakhivtsiv, diialnist

yakykh poviazana zi zbroinym zakhystom derzhavy / Mykola Honcharuk, Dmytro Muzychenko, Vasyl Shvaliuchynskiy // Viiskova osvita. – 2018. – №1 (37) – S. 81-91.

12. Danyk Yu. Kiberosvita ta yii osoblyvosti / Yu. Danyk, A. Zinchenko // Viiskova osvita. – 2018. – № 2 (38). – С. 67–84.

13. Zhupynskiy P.O. Pryiniattia rishennia komandyrta pid chas antyterorystychnoi operatsii yak psykholoho-pedahohichna problema / P.O. Zhupynskiy // Viiskova osvita. – 2015. – № 2 (32). – S. 78–84.

14. Zabolotnyi O. Kadrovyi potentsial Zbroinykh syl i yakist vyshchoi viiskovoi osvity: analiz ta systema zviazkiv / O. Zabolotnyi, A. Zelnytskyi V. Oliferuk, N. Shabatina // Viiskova osvita. – 2018. – №2(38). – С. 92–104.

15. Zelnytskyi A.M. Harantuvannia yakosti vyshchoi viiskovoi osvity v konteksti natsionalnoi bezpeky Ukrainy / A.M. Zelnytskyi // Naukovyi chasopys Akademii natsionalnoi bezpeky. – 2016. – № 2(18). – С. 52–68.

16. Zelnytskyi A.M. Problema yakosti pidhotovky ofitseriv taktychnoi lanky upravlinnia v konteksti provedennia ATO / A.M. Zelnytskyi, O.O. Mitiahin, Yu.I. Prykhodko // Viiskova osvita. – 2015. – № 1(31). – S. 93–102.

17. Zelnytskyi A.M. Pidhotovka ofitseriv taktychnoho rivnia upravlinnia v z urakhuvanniam ATO / A.M. Zelnytskyi, O.O. Mitiahin // Viiskova osvita. – 2016. – № 1(19). – S. 62–69.

18. Zelnytskyi A.M. Yakist vyshchoi viiskovoi osvity yak rezultat funktsionuvannia pedahohichnoi systemy VVIZ / A.M. Zelnytskyi // Viiskova osvita. – 2016. – № 1(33). – S. 93–102.

19. Kaposloz H. V. Model naukovooho zabezpechennia funktsionuvannia ta rozvytku viiskovoi osvity Ukrainy / H.V. Kaposloz // Naukovyi chasopys Akademii natsionalnoi bezpeky. – 2016. – № 2(18). – С. 102–122.

20. Kobzar A. O. stanovlennia ta rozvytok struktur vykhovnoi roboty u Zbroinykh Sylakh Ukrainy (1991–2011 rr.): dys. kandydata ist. nauk 20.02.22 / Kobzar Anatolii Oleksiiovych. – K., 2013. – 278 s.

21. Kolos R. L. Pidhotovka ofitseryskykh kadriv dlia Zbroinykh Syl Ukrainy za dosvidom Viiskovo-inzhenernoho instytutu (1991–2000 rr.): avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ist. nauk: spets. 20.02.22 «viiskova istoriia» / R. L. Kolos / Kyiv, – 2004. – 21 s.

22. Kravchenko A.I. Vykhovannia patriotyzmu suchasnoho ukrainskoho suspilstva: istorychne pidgruntia / A.I. Kravchenko // Viiskova osvita. – 2015. – № 1(31). – S. 112–117.

23. Krylenko I. M. Istoriohrafia modernizatsii viiskovoi osvity pid vplyvom rozvytku tankobuduvannia v XX stolitti / I. M. Krylenko. – Kh. : NTU “KhPI”, 2009. – S. 75–82.

24. Kuzmuk O. I. Viiskove budivnytstvo v Ukraini v KhKh stolitti: istorychnyi narys, podii, portrety // Za zah. red. Kuzmuka O. I. – K.: VD “In Yure”, 2001. – 448 s.

25. Levchenko S. M. Osobystisno oriientovane vykhovannia maibutnikh ofitseriv u vshchomu viiskovomu navchalnomu zakladi: dys. kand. ped. nauk: 13.00.04 / Serhii Mykolaiovych Levchenko. Kharkivskyi derzh. pedahohichnyi un-t im. H. S. Skovorody. – Kh., 2004. – 194 s.

26. Naumenko M. I. Viiskova osvita v Ukraini: stan, problemy, perspektyvy innovatsiinoho rozvytku / M. I. Naumenko // Nauka i oborona. – 2009. – № 1. – S. 24–32.

27. Neshchadym M. I. Viiskova osvita: novyi etap rozvytku / M. I. Neshchadym // Viisko Ukrainy. – 1998. – № 1–2. – S. 8–10.

28. Neshchadym M. I. Metodolohichni zasady stvorennia systemy viiskovoi osvity v Ukraini / M. I. Neshchadym // Nauka i oborona. – 1998. – № 2. – S. 33–40.

29. Neshchadym M. I. Viiskova osvita Ukrainy: istoriia, teoriia, metodolohiia, praktyka : monohrafia / M. I. Neshchadym. – K. : Vydav.-polihraf. tsentr “Kyivskyi universytet”, 2003. – 852 s.

30. Neshchadym M. I. Metodolohichni osnovy planuvannia rozvytku v systemi viiskovoi osvity / M. I. Neshchadym // Pedahohika i psykholohiia. – 2000. – № 4. – S. 79–85.

31. Nekhaienko S. Rozvytok profesiinoho myslennia orhanizatoriv moralno-psykholohichnoho zabezpechennia yak psykholoho-pedahohichna problema / S. Nekhaienko // Viiskova osvita. – 2018. – № 2(38). – S. 172–182.

32. Nikitiuk O. V. Pidhotovka viiskovo-medychnykh fakhivtsiv dlia Zbroinykh Syl Ukrainy (1991–2005 rr.): dys... kandydata ist. nauk 20.02.22 / Nikitiuk Oleksandr Volodymyrovych. – K., 2013. – 267 s.

Palamar M. I. Rozvytok systemy viiskovoi osvity v Ukraini (1996–2012 rr.) / 33. Palamar M. I. // Voiенно-istorychnyi visnyk : zb. nauk. prats. – 2014. – № 2(12). – S. 40–45.

34. Poshedin O. I. Moralno-psykholohichne zabezpechennia diialnosti ZS Ukrainy. Voiенно-istorychnyi aspekt. dys. kandydata ist. nauk: 20.02.22 / Oleksandr Ivanovych Poshedin. – K., 2003. – 240 s.

35. Prykhodko Yu.I. Pidhotovka viiskovykh fakhivtsiv: stan, napriamy ta shliakhy pidvshchennia efektyvnosti. Materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konfer-

entsii «Spilni dii viiskovykh formuvan derzhavy: problemy ta perspektyvy» (Odessa, 10–11 veresnia 2014 r.). Odesa: Vyd-vo Viiskova akademiia, 2014. – S. 244–248.

36. Seheda S. P. Stvorennia ta rozvytok Ukrainskoi viiskovoi presy (XX – pochatok XXI stolittia) : monohrafiia / S. P. Seheda. – Rivne: Ovid, 2012. – 504 s.

37. Seheda S. P. Problemy pidhotovky zhurnalistskykh kadriv dlia ZMI // Aktualni problemy stanovlennia osobystosti profesionala v ryzykonebezpechnykh profesiakh // Materialy mizhrehionalnoho naukovooho seminaru. Kyiv, 25 bereznia 2010 r. / Min-vo oborony Ukrainy / Natsionalnyi universytet oborony Ukrainy. – K.: NUOU, 2010 – S. 307–309.

38. Syrotenko A.M. Innovatsii v systemi pidhotovky viiskovykh fakhivtsiv z vyshchoiu osvitoiu: poniattia, sutnist, spriamovanist NUOU / A.M. Syrotynko, S.O. Bohunov, Yu.I. Prykhodko // Nauka i oborona. – 2018. – № 3. – S. 38–46.

39. Sidash V. V Innovatsiinyi rozvytok vyshchoi viiskovoi osvity Ukrainy: dosvid, tendentsii, perspektyvy, osoblyvosti pidhotovky viiskovykh lotchykiv: [monohrafiia] / V. V. Sidash, A. M. Alimpiiev, H. V. Pievtsov ta in. – Kharkiv : Tsyfrova drukarnia №1, 2012. – 456 s.;

40. Skrypnyk O. V. Ukrainskyi slid u rozvidtsi / Oleksandr Skrypnyk. – K. : Yaroslaviv Val, 2009. – 319 s. : il.

41. Suprunov Yu. M. Pidhotovka viiskovykh fakhivtsiv rozviduvalno-informatsiinykh system dlia Zbroinykh Syl Ukrainy.): dys. kandydata ist. nauk 20.02.22 / Suprunov Yurii Mykhailovych. – K., 2016. – 257 s.

42. Suprunov Yu. M. Osnovni problemy ta napriamy intehratsii viiskovoi osvity z tsyvilnoiu osvitoiu / Yu. M. Suprunov, Yu. O. Chernykh, O. B. Chernykh // Problemy stvorennia, vyprobuvannia, zastosuvannia ta ekspluatatsii skladnykh informatsiinykh system: zb. nauk. prats ZhVI NAU. – 2012. – Vyp. 6. – S. 29–39.

43. Telelym V.M. Viiskova osvita v stratehii natsionalnoi bezpeky ta oborony derzhavy / V. M. Telelym, Yu. I. Prykhodko.. Tezy dopovidei XI Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii «Viiskova osvita i nauka: sohodennia ta maibutnie» (Kyiv, 27 lystopada 2015 r.). – K., VIKNU, 2015. – S. 428–430.

44. Telelym V.M. Viiskova osvita: vyklyky sohodennia, poshuky ratsionalizmu / V.M. Telelym // Problemy innovatsiino-investytsiinoho rozvytku. – 2014. – № 6. – S. 193–201.

45. Telelym V.M. Innovatsiini dydaktychni zasady v pidhotovtsi viiskovykh fakhivtsiv. Tezy dopovidei X Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii «Viiskova

osvita i nauka: sohodennia ta maibutnie» (Kyiv, 21 lystopada 2014 r.) – K., VIKNU, 2014. – S. 417–419.

46. Telylym V.M. Pidhotovlenist do vedennia boiovykh dii kursantiv vyshchyykh viiskovykh navchalnykh zakladiv-uchasnykiv ATO. Materialy VI Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Naukove zabezpechennia sluzhbovo-boiovoi diialnosti Natsionalnoi hvardii Ukrainy» (Kharkiv, 9 kvitnia, 2015 r.) – Kharkiv: Vydvo NANHU, 2015. – S. 37–38.

47. Telylym V.M. Pereosmyslennia navchannia ofitseriv / V.M. Telylym, R.I. Tymoshenko // *Oboronnyi visnyk*. – 2015. – № 1. – S. 24–32.

48. Tymoshenko R. I. Teoretyko-metodolohichni zasady suchasnoho etapu rozvytku viiskovoi osvity / R. I. Tymoshenko, Yu. I. Prykhodko // *Nauka i oborona*. – 2011. – № 2. – S. 50–55.

49. Chernykh O.B. Analiz suchasnoho stanu systemy viiskovoi osvity respubliky Polshcha : dosvid dlia Ukrainy / O.B. Chernykh, O.O. Mitiahin, Yu.O. Chernykh // *Viiskova osvita*. – 2017. – № 1 (35). – S. 200–208.

50. Chernykh O.B. Problemy perekhodu systemy viiskovoi osvity na dvotsyklovu pidhotovku viiskovykh fakhivtsiv / O.B. Chernykh, Yu.O. Chernykh // *Viiskova osvita*. – 2015. – №1(31). – S. – 232–239.

51 Cherniavskiy V. A. Sovershenstvovanye systemy podhotovky ofyterskykh kadrov dlia pohranychnykh voisk Ukrainy: dys. kand. ped. nauk: 20.01.06 / V. A. Cherniavskiy // *Akademyia pohranychnykh voisk Ukrainy im. Bohdana Khmelnytskoho*. – Khmelnytskyi, 1998. – 226 s. : yl.

52. Yahupov V.V. Innovatsiini napriamy rozvytku systemy pidhotovky ofitser-skykh kadrov u konteksti yevrointehratsiinykh tendentsii reformuvannia vyshchoi osvity v Ukraini / V.V. Yahupov, V.A. Kortenko // *Humanitarnyi visnyk Zbroinykh Syl Ukrainy*. – 2006. – № 2(3). – S. 56–68.

Palamar M.I., Chief of the training and methodological center for organization of educational activities, National Defense University of Ukraine named after Ivan Chernyakhovsky

COVERAGE IN THE NATIONAL HISTORIOGRAPHY OF TRAINING OF SPECIALISTS IN HUMANITIES FOR THE ARMED FORCES OF UKRAINE

The Constitution of Ukraine has provisions on European integration. Our state has confirmed this choice by joining the Bologna Process. Ukraine aspires to become a member of the European Union and NATO. Education is an important resource for increasing of people's well-being and international competitiveness, as well as enhancing the defense capacity in confronting the Russian aggression. The occupation of Crimea and the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine highlighted the need to reform the higher education system and military personnel training.

The higher military education of Ukraine has witnessed a lot of changes since the independence in 1991. The Ukrainian education has been developed according to the historical experience, theoretical knowledge, empirical researches in various fields, awareness of the social consequences of military education reforms, aspirations to join the European Union, the armed aggression of the Russian Federation.

It is established that the training of military specialists in the national historiography can be divided into two main stages. The first stage is from August 24, 1991 (proclamation of the Independence Act of Ukraine) until April 2014. The second stage has begun after the Russian aggression which affected the training of military personnel in the national security and defense sector

Keywords: *military education, anti-terrorist operation, United forces operation, armed aggression, European Union, NATO, hybrid.*